

00
1912/4

ქრისტე-მადრიგალი უკრებელი

№ 6

ფასი 10 კპ.

21 ღვინობისთვე 1912 წ.
მიიღება ხელის სიწერა. დასი
1 წლ., — 5 მან. ამა 1912 წლ.
დამლევაზე — 1 მან., 50 კაპ.
სოფლის მასწავლებელთ, სამ-
კითხველოებს და უმაღლეს სას-
წავლებლებში მოსწავლეთ დაე-
თმობათ 4 მან.

ყოველ კვირეული საზოგადო-ეკონომ-

იური და სალიბერატურო შუროალი

რედაქცია ღია ყოველ დღე 11—1 საათ.

მისამართი: თბილისი, Габаевский пер. №3 რედაქცია „კლდე“. დეპოზიტა: თბილისი კლდე.

ს ა რ ჩ მ შ ი: მუთაური. დიმიტ. უიფიან. პოლიტ. კრკდო
ა—ისა. დ. უიფიანის სსოფნას — მეგობარი-
სა. ქართული ენა და დ. უიფიანი. ვისი
ბრძალია? — დ. კახელისა. ბ. ტერ-გრიგორი-
ანტი X-ისა. ცუქე ქარი — ი. გრიშაშვილისა
საარჩევნო სტილი — ფარსმან-ფარუხისა.
ბულგარეთი — გარეშესი. ეტურნელ დე-კონს-
ტანის წერილი. სადკანეთის სახელმწიფოთა
სამართი ძალები. ნავთის სამეფო. — ალ. —
ნ-ისა. სეტუვასთან ბრძოლა. სათუატრო ქრთნიკა.

თბილისი. 21 ღვინობისთვე
1912 წ.

ყველგან უნდა ჩვენ დავიგვიანოთ, ყველ-
გან ჩვენ უნდა პირში ჩალა გამოგვაგლონ.
ეს თითქმის ბედისწერად გადაგვექცა ქართვე-
ლობას.

ერთად-ერთი მნიშვნელოვანი, კულ-
ტურული ეკონომიური საქმე, თითქო კეთი-
ლად დავაბოლოოვეთ და ეროვნული ხასიათი
მივეციოთ — კახეთის რკინის გზას მოგახსენებთ
— ღ ისიც იმისთანა განსაცდელშია ჩვენი უთა-
ურობით, რომ ღამის ხელიდან გამოგვაცა-
ლონ. შემდეგ უფრო საფუძვლიანად და და-
წვრილებით განვიხილოთ ამ გზის აურაც-
ხელ მნიშვნელობას და მისი ბედის უკუღმა-
თობას გავაცნოთ მკითხველს, მაგრამ ეხლა-

ვე ყველასათვის საზოგადოთ ცხადია, ყველა
მიხვდება, ამ გზის ეროვნულ ხასიათის საფა-
სურს.

გიორგობის თვის დასაწყისში კახეთის
რკინის გზის სააქციონერო საზოგადოებამ
უნდა საბოლოოდ გადასწყვიტოს ამ გზის ბე-
დი (როგორც გვამცნობს „სახ. გაზ“. ფურ-
ცლებზედ დიმ. ჩოლოყაშვილი, ერთი უმთა-
ვრესი მონაწილეთაგანი საქმისა) — დარჩება
იგი განცალკევებულად და ჩვენს სრულს
განკარგულებაში, თუ გაერთიანდება სიღნაღ-
ბაქოს გზასთან და ხელიდან გამოგვეცლება
ყოველი უფლება მისი სვე-ბედის წარმოებისა.

ყოვლად უვიცი უნდა იყვეს ადამიანი, რომ
ვერ წარმოიდგინოს ის განუზომელი განსხვა-
ვება, რომელიც არსებობს ამ ორ საკითხთა
შორის; და ეროვნულ აღლოს ყოვლად მო-
კლებული, რომ მიეკედლოს ამ საკითხის
მეორენაირად გადაჭრას. კახეთის რკინის გზა
უნდა დავიხსნათ, რადაც უნდა დაგვიჯდეს, სიღნაღ-
ბაქოს გზის ჩაყლაპვ-საგან. წინააღმდეგ შემთხვე-
ვაში, ყოველი თანაგრძნობა საზოგადოებისა,
ქართველ ხალხისა, რომელიც გამოიწვია კახ.
რკ. გზის გაყვანამ, — ფუჭად დარჩება და
ინიციატორებს მძიმე დანაშაულად დააწვე-
ბათ ასეთი „უკუღმა დატრიალება“ საქმისა.

სიღნაღ-ბაქოს გზის თანხაში გათქვეფით
კახეთის რკინის გზას დაეკარგება ის განსაკუთ-

რებული მნიშვნელობა, რომელიც მას ექნებოდა ჩვენთვის, როგორც დამოუკიდებელ შტოს, რადგან აქციების უმრავლესობის შექმნით, ჩვენ შევიძენთ მართველობის უფლებას, ამას კი მრავალი შედეგი მოსდევს. მარდა ყველა იმ მოგებისა და ეკონომიურ-კულტურულ მნიშვნელობისა, რომელიც ექნება კახ.რკ.გზას უოველ შემთხვევაში ჩვენი ხალხი, მკვიდრი მცხოვრებნი, თუ გზის პატრონები ვიქნებით, იშოვის მუდმივს სამუშაოს, თავისუფალი სპეციალური ძალები განიწვრთნებიან პრაქტიკულ მუშაობაში და დიდი მაშტაბის მეურნეობა, თავისი ყოველმხრივობით, ერთ-ერთ აზარმაცად გადაიქცეოდა ჩვენი წინსვლისა.

ამიტომ ყოველმა შეგნებულმა ქართველმა შეგნებულად უნდა გაუწოდოს ხელი ერთმანეთს და ამ გზის დახსნისათვის თავი გამოიღოს.

დიმიტრი ყიფიანი

დიმიტრი ყიფიანის პოლიტიკური კრძალო

23-ს ამ თვისას სრულდება ოცდახუთი წელიწადი, რაც დიმიტრი ყიფიანი ვერაგულად მოკლულ იქმნა. სტავროპოლში მომხდარი ტრაგედია დღესაც საიდუმლოებით არის მოცული. მაგრამ ამ დიდ ადამიანის ნაძალადევ სიკვდილს გამოძიება არ ექივრება. მისი სიკვდილის უმთავრესი მიზეზი თვით ჩვენს ცხოვრებაშია გამონასკვული. საქართველო რომ ბედნიერი ყოფილიყო, დიმიტრი ყიფიანს ვერავინ მოჰკლავდა. მაგრამ ისიც კი სათქმელია,

საქართველო რომ სულ გათახსირებული ყოფილიყო, მაშინ საკიროც არ იქნებოდა მისი სიკვდილი, აი მთელი ახსნა, მთელი განმარტება, მთელი გამოძიება ამ მკვლელობისა. ჩამომავლობისათვის ესეც საკმაოა!

დიმიტრი ყიფიანი საქართველოს უდიდესი პატრიოტი იყო. ჩვენ გვინდა სწორედ ამ სიტყვით შევამკოთ მისი ხსენება. ნაპოლეონი უდიდესი იმპერატორი იყო, მაგრამ მის სულს, მის არსებას უდიდესი მხედართმთავარის სახელი უფრო შვენოდა. მას რომ იმპერატოროა სდომებოდა მარტო, იგი მახვილს გვერდზე მოიდებდა და საკმაო ძალა და დიდება ჰქონდა, რომ მართლა „ღვთაებრივ კეისრად“ ეცხოვრა! მაგრამ მასში, ამ ღვთაებრივ კეისარში, მხედართმთავრის სული იდგა და ის არ ასვენებდა.

დიმიტრი ყიფიანი დიდის ცოდნით და ნიჭით შეიარაღებული საზოგადო მოღვაწე იყო. მაგრამ მას რომ მარტო საზოგადო მოღვაწეობა სდომოდა, ამისთვის საკმაო მაღალი მდგომარეობა და ძალა ჰქონდა, რომ თავისი სიცოცხლე შედარებით უზრუნველად გაეტარებინა და ამით მრავალი სარგებლობა მოეტანა თავის ერისთვის. მაგრამ საზოგადო მოღვაწეს მასში პატრიოტი სჯაბნიდა. დიმიტრი ყიფიანი პატრიოტი იყო „ფეხით თხემამდე“, მეფე ლიჩის სიტყვებით რომ ვსთქვათ. მისი სარწმუნოება სამშობლო იყო, მისი ზნეობა პატრიოტიზმი.

სიმამაცე შეადგენდა სიმშვენიერეს მისი სული-სას და ეხლაც კი, როცა, თანამედროვე გენერაცია პირველად სწავლობს მის ცხოვრებას და მოღვაწეობას, გასაკვირველია, როგორ ახერხებდა ეს ადამიანი თავის თავსავე დაძლევას. ერთის მხრით ის იყო საზოგადო მოღვაწე, მაგრამ საზოგადო მოღვაწე უკვე გაუქმებული სამეფოსი და მეორეს მხრივ, როგორც შედეგი პირველისა, — პატრიოტი, მოსურნე მისი აღორძინებისა. მისი საზოგადო მოღვაწეობა თხოულობდა დინჯსა და სისტემატიურს მუშაობას, დიდს ლოდინს და დაჯარულს იმედებს, მისი პატრიოტიზმი კი სწრაფ მოქმედებას, რისხვას, — როცა სამშობლო შეურაცყოფილი იყო და აშკარა სიხარულს, — როცა ქვეყანას რამე კარგი ევლინებოდა.

როგორც ნამდვილი წინამძღოლი თავის ხალხისა, იგი მოთმინების მომხრე იყო, მაგრამ ამ მოთმინებას მხოლოდ ის მნიშვნელობა ჰქონდა, რომ დრო მოეგო, ვიდრე საზოგადოებრივი ძალე-

ბი გაღონიერდებოდნენ. საქართველოს პოლიტიკურმა ბედმა მას ბევრი უსიამოვნო მოვალეობა დააკისრა. იქმნება საქართველოში პირველად მისთვის გახდა ნათელი ის გარემოება, რომ საქართველოს პოლიტიკურად მოსპობის შემდეგ, მეორე პროცესი იწყობოდა ჩვენში, პროცესი არა ნაკლებ მნიშვნელოვანი მის მომავლისთვის, სახელდობრ, საქართველოს სამეფოთა და სამთავროთა გაერთიანება. და რომ ეს პროცესი მალე მოსულიყო სისრულეში, საქირო იყო ახალი პოლიტიკური მსხვერპლი, — შემოერთება სამეგრელოსი და აფხაზეთისა. მისი მდგომარეობა ფრიად ტრაგიკული იყო, მაგრამ ასეთ პასუხსაგებ საქმის თავის თავზედ მღება მხოლოდ ისეთ დიდ ადამიანს შეეძლო, როგორც დიმიტრი ყიფიანი იყო და იმანაც ამ დიდმნიშვნელოვან საქმეში არა ნაკლები როლი ითამაშა.

მას აქეთ კარგა ხანმა განვლო, ბევრი რამ შეიცვალა მას აქეთ, და როცა უკვირდებოთ მის მოღვაწეობას, იძულებულნი ვართ გამოვტყდეთ, რომ მის მოქმედებაში ერთგვარი პოლიტიკური სიბრძნე იყო, გარდმოცემული მრავალ სახელმწიფოთა პრაქტიკისაგან.

დიმიტრი ყიფიანი კავურის თანამედროვეა ამ დიდებულ იტალიელის ლოზუნგი მასაც გაზიარებული ჰქონდა: „იტალია ან უნდა მეგობრობდეს ავსტრიას, ან უნდა ეომებოდესო“. სხვა მდგომარეობა შეუძლებელი იყო. და ამის შემდეგ, აღარ უნდა იყვეს გასაკვირველი ის მოთმინება, რომელსაც ქადაგებდა დიმიტრი ყიფიანი. იგი, როგორც დიმიტრი ყიფიანი, ბრწყინვალე წარმომადგენელი იყო ამ სკოლისა და რადგანაც ზედმიწევნით იცოდა საქართველოს მდგომარეობა, მისი სისუსტე, იგი მოუწოდებდა ხალხს კულტურულ და ეკონომიურ მუშაობისაკენ. მაშინდელ საქართველოს არ შეეძლო სხვანაირად მოქცევა, სხვა გზას ვერ დაადგებოდა და დიმიტრი ყიფიანიც ქადაგობდა მეგობრობას და მოთმინებას. ასე აზროვნობდა იგი, როგორც წინამძღოლი ხალხისა.

მაგრამ, როგორც პატრიოტი, იძულებული გახდა პირველად თითონ ელაღატნა ამ რწმენისთვის და როცა გარემოებამ მოითხოვა — დიმიტრი ყიფიანს ხმა ამოეღო, იგი გამოვიდა ბრძოლის ველად განმარტოებული. ამ ბრძოლაში მისი ბოლო მეტად ტრაგიკული იყო, იგი მოკვდა დაშორებული თავის ქვეყანას, მოკვდა ნაძალადევის სიკვდილით და შთამომავლობას დაუტოვა

საუცხოვო ძეგლად ტანჯული დღენი თავისი ბოლონდელი ცხოვრებისა. ამ ძეგლზედ თავის სისხლის წვეთებით დასწერა მან, როგორ უნდა უყვარდეს ადამიანს სამშობლო — როგორ უნდა დაილოცოს მან იგი. ოცდახუთი წელიწადი მეტად მცირე დროა, რომ მისმა ღვიძლიმა ხალხმა დაიკიწოს იგი და არც იმისთვის ვწერთ, რომ მოვადგონოთ ვისმე მისი ხსენება. ჩვენ ისედაც ვიცით, რომ დიმიტრი ყიფიანი მარად სახსოვარი მიცვალებულია საქართველოსათვის.

დიმიტრი ყიფიანის სახსოვრად ვბეჭდავთ (ზ გიერთი უმნიშვნელო ფრაზის გამონაკლას თ) მის წერილს, 1880 წელს მიწერილს „დროების“ რედაქციაში

ბატონო რედაქტორო!

ამთა ვითარებამ ისე მოიტანა, რომ „დროების“ 254 №-ში დაბეჭდილი ს.მ.—ის ღია წერილი დღევანდლამდის არა მქონდა წაკითხული. — დღეს რომ წავიკითხე, ჯერ იქამდინ აღმიშფოთდა გული, რომ ზეზე წამოვჭბტი. და „როგორ თუ“ შეთქი დავიძახე... მაგრამ, როგორც მოხუცებულსა და მრავალგვარად ნაცოდვილევს კაცს შეჭშვენის, მაშინვე დავიმშვიდე გული და საქმეს დავუფიქრდი.

საშინელია ს.მ.—ის ღია წერილი; საშინელია, როგორც მგზნებარე წარმოთქმა უსამართლოდ განგმირულის გრძნობისა, როგორც გვემა აღბორგებულის გულისა.

„როგორ თუ“... კი არა, საქმეს თვალი თვალში უნდა გავუყაროთ და როგორც ჩვენს მრავალ მომთმენლობას შეჭშვენოდეს, როგორც ჩვენს სულის შეუგინებლობას შეეფერებოდეს, ისე უშფოთველად გავსშინჯოთ საქმე, რომელიც ისეთის ვისებისა არის, რომ უსაცილოდ უნდა სირცხვილელულ ჰყოს ან ერთი მხარე, ან მეორე. რა რომ სიტყვა ითქვა, ითქვა: ანლა გადათქმა უნდა; ანლა გამტყუვნება. სხვა სარჩევი აღარა არის რა.

ქუთაისში რომ მასწავლებელთ კრება იყო, ამბობს ღია წერილი, იმ კრების მოთავესათვის ბატონს იანოვსკის *) დარიგება თურმე მიეცა, რომ სასოფლო სკოლებში რუსული ენის სწავლა პირველივე წლიდამ დაიწყებოდესო, — და ეს იყო

*) კავკასიის სამოსწავლო ოლქის ყოფილი მზრუნველი.

თურმე მიზეზი, რომ იმ კრებაზედ ისეახირებულად გატრიზავდა პატივცემული გორის სემინარიის დირექტორი სემიონოვი.

ამას გარდა სენაკში სასოფლო სკოლის მასწავლებლისათვის უბძანებია ბატონს იანოვსკის, ბავშვებისათვის რუსული რატომ არ გისწავლებიათ? თქვენ რალასაც სხვა მიზნს მისდევთ და არა პედაგოგიასო!

აუცილებელი დილემა გამოდის ამ ამბავიდან: ან იანოვსკის არა უნებებია რა ამგვარი,—არც იმ დარიგების მიცემა და არც იმ სიტყვების წარმოთქმა, მაშასადამე ს. მ. სტყუის,—საზარელს ცილსა ჰსწამებს ბ-ს იანოვსკის.— ან არა და ს. მ. ისეთს ამბავს მოგვითხრობს, რომელიც სწორეთ ჰსმენია და მაშინ იანოვსკის ვალია „დროების“ წამკითხველებს გაუუქმოს ეს ამბავი...

ბ. იანოვსკი იძულებულია, რომ ხმა ამოიღოს და ღია წერილისაგან მიცხებულ მიწიკვლი განიბანოს იმ უფლების წინაშე, რომელსაც ემსახურება.—ამ მიწიკვლის გამბანნი და გამრეცხი ერთად ერთი და წყაროა მთელს მსოფლიოში: გულის სიწრფელით აღსარება და მოქალაქობითი ვაჟკაცობით გამოტეხა—მე ვასრულებ ნებასა მომავლინებელისა ჩემისასაო!

მაგრამ როგორ იტყვის ამას? ჩემს მომავლინებელს არც დანახვა აქვს, არც დასწავლაო, ეს თუ სთქვა, ხომ მაშინვე პირში ეტაკებიან აქეთ იქითგან ამნაირი სიტყვებით: „წარვედ პირისაგან ჩემისა, რამეთუ არა უწყი, რას იტყვი“.

ცხადია, რომ აქ ცრუ გზაზე დგომა მომავლინებელის ბრალი არ უნდა იყოს.

მაშ სრული ნება გვექნება ვიკითხოთ: ქართული ენის ცოდნამ რა დაუშავა იმ გმირებს, რომელთაც ისახელეს თავი და ასახელეს რუსეთის მხედრობაცა და რუსეთის მმართველობაცა, როგორც ძველს დროებაში, ისე ჩვენს მახლობლობაში?—რა დაუშავა ქართველობამ და ქართულის ცოდნამ პავლე ციციანოვს, პეტრე ბაგრატიონს, დიმიტრი ორბელიანს, აფხაზს, სავარსამიძეს, გიორგი ერისთავს? ჯერ რომ ქართული იცოდნენ და მერე რუსული, ამითი რუსეთს მტერს ვერ უმარტყებდნენ თუ, და ქვეყნებს ვერ უმორჩილებდნენ თუ?—მოსე არლუთაშვილი და ვასილ ბებუთოვი მტერსაც რომ ყოველთვის საოცრად უმარტყებდნენ და ქვეყნებსაც რომ სახელოვანად უმართავდნენ;—ან გრიგოლ ორბელიანი, ან ალექსანდრე ჭავჭავაძე, ლევან მელიქიშვილი, ვითომ რა

შემცოდველნი არიან რუსეთის წინაშე, რომ თავის ქართველობა არა ჰგმეს და ჯერ ქართული ისწავლეს, მერე რუსული?...

რა შეგცოდეს თქვენ, ან მომავლინებელთა თქვენთა, იმ ქართველებმა, რომლებიც რუსებთან ძმურად ხელი-ხელს გადაბმულნი რუსეთის დიდებისათვის თავისს წმინდა სისხლს ერთად ანიხევდნენ და რუსეთის მხედრობას მოუხედავად მიუძლოდნენ, საითაც სამსახურის ვალი იწვევდა?

სამოქალაქო სამსახურის მოხელეებისა რალა ვთქვათ: ვინ არ იცის, რომ ათასში ერთს თუ დაგვისახელებენ ვისმე ქართული ენის მცოდნეთაგანსა, რომ შთამომავლობით პატიოსნება შეგინებულ ექმნას სადმე?

მერე რა ენისას ამბობენ კაცობრიობის მგმობელნი, უნდა გაქრესო! იმ ენისას, რომელსაც ლაპარაკობდნენ ვახტანგ გორგასლან, დავით აღმაშენებელი, თამარ მნათობი, რომელზედაც ქრისტიანობას გვიქადაგებდნენ ნინო მოციქულთა სწორი და ათცამეტნი სირიელნი მამანი; რომელზედაც წწერლობდნენ პოეტნი, როგორც შოთა რუსთაველი; ფილოსოფოსნი, როგორც პეტრიწი;—სჯულის მდებელნი, როგორც ვახტანგ მეფე,—რომელსაც აქვს ანბანი უმარტივესი და უბუნებითესი ყოველთა ანბანთაგან!

ახლა მიჰხვდით თუ ვერა რისაც თქვენი ქადაგება მოასწავებს? ჩინკის ხანმა, ლანგ-თემურმა, შაჰ-აბაზმა, ნადირ-შაჰმა ვერ შემუსრეს ჩვენი ხალხოსნობა და ახლა თქვენ გინდათ შემუსროთ, როდესაც ჩვენ ჩვენის კეთილის ნებით, სიყვარულით და სასოებით მივინდეთ რუსეთს, რომლისაც გარეშეუწერელი ერთგულება შეურყეველად გვაქვს გულში ჩანერგილი?!

არა ბატონებო? თუ ღია წერილის აზრი არ დაირღვა... იანოვსკის ათას წილად უჯობს ისევ ამ აზრის შემუსვრა მოახერხოს. . . თუ ეს აზრი არ შემუსრა, იანოვსკი შემცთარი კი არა, შემცოდავი იქნება ორ გვარად: რუსეთის წინაშე, რომ ერთი უერთგულესთაგანის ხალხის გაორგულება განუზრახავს და მერე მეცნიერების წინაშე, რომ პედაგოგიას ურღვევს დიდი მეცადინეობით შემუშავებულს კანონსა, რომელიცა პბრძანებს: წულსა ყრმასა ჯერ საშინაო ენას ასწავებდეთ და მერე საქვეყნოსაო.

ეს აზრები წარმომიდგა, რა რომ ს. მ.—ის ღია წერილი წავიკითხე. მაგრამ საქმის გამოკვლევას რომ უფრო გულდასმით გამოვეკიდე, მაშინ ერთი ფაქტი მომაგონდა, აქ, ამ ქუთაისში მომხდარი.

მას აქვთ იქნება ერთი თხუთმეტითოდ წელიწადი.
 მოგეხსენებათ რომ ვისაც თავისი ბუნებითი
 ენა ვერ შეუსწავლია, სხვა ენას უფრო ვერ შეის-
 წავლის. მაგრამ ეს საზოგადო თვისებაც მოგეხსენ-
 ებათ ადამიანისა, რომ რასაც უშლიან, იმას უფ-
 რო ეტანება.

როგორც მოგახსენეთ, ამ 15 წლის წინათ
 თითქმის აქ ყველანი რუსულს ლაპარაკობდნენ;
 მაგრამ თქვენს მტერს გააგონა ისეთი დამტვრეუ-
 ლი ლაპარაკი.

ერთს დიდს მოხელეთაგანს მოჰხსენებოდა,
 ამა და ამ სასამართლოში მწერლები ხანდახან
 ქართულად ლაპარაკობენო. დაებარებინა მდივანი
 და ებრძანებინა, არამც და არამც ქართული ლაპა-
 რაკი აღარ გაბედონ, თორემ ისეთ საქმეს დავმარ-
 თებ რომ სულ კუდით ქვა ვასროლინო.

გამოვიდა თუ არა ეს ხმა, ყველამ ამოიკვეთა
 ლაპარაკი; მაგრამ ქართული კი არა, რუსული.
 ქართულს რომ მიუღდგეს ფეხი და ამ დედა ენით
 ლაპარაკში გაემართნენ, მაშინ დაინახეს, რომ რუ-
 სულს თურმე მეტად ამტვრევდნენ და უწყალოდ
 ამახინჯებდნენ.

ამ მკვლე ხანში გარემოება ისე შეიცვალა,
 რომ ახლა რუსული კარგად იმან იცის, ვინც თავი-
 სი ქართული იცის კარგათა.

ეს მოვლინება ბუნებითი არის ყოველგან და
 ყოველთვის უცვალელებელი; — და არის ის ზნეობითი
 ჩვენი აზარმაცი, რომლითაც უძრავი იძვრის,
 ურყვევლი ირყევა და უშენი შენდება.

ეს რომ გულდაწყნარებულმა თვალწინ წაშო-
 ვიყენე, მივჭვდი, რომ სადაც გულს ვიშფოთებთ,
 ხშირად მოხდება, რომ იქ მადლობა გვემართოს.

დიმიტრი ყიფიანი

7. დეკემბერს 1880 წ. ქ. ქუთაისი.

დიმიტრი ყიფიანის 25 წლის გარდაცვალების გამო

წელს, 23-ს დღინობისთვის სრულდება ოცდა
 ხუთი წელიწადი, რაც ადმინისტრაციული წესით
 გადასახლებული დიდებული მამულიშვილი დი-
 მიტრი ყიფიანი ვერაგულად მოკლულ იქნა ქ-
 სტავროპოლში.

საიდუმლოებითაა მოცული ეს მკვლელობა,
 ვის დასჭირდა მისი სიკვდილი?
 ქურდსა და ავაზაკს, თუ ამ ქურდობის და
 ავაზაკობის შემქმნელს?
 არ ვიცი.

ვიცი, მხოლოდ, რომ დიმიტრი ყიფიანს უყვარ-
 და ღრმა, განუსაზღვრელი სიყვარულით თავისი
 სამშობლო, თავისი ერი, რომ მთელი თავისი სი-
 ცოცხლე ფარვანასავით დასტრიალებდა თავის მიწა-
 წყალს, თავის მოძმეს და ბოლოს ზვარაკად შეე-
 წირა მათ საკეთილდღეოდ.

72-ს წლის მოხუცი, ცხოვრების ბრძოლაში
 მრავალჯერ დაჭრილ-დაკოდილი, მაგრამ გულ-
 გაუტეხელი, ჯერ კიდევ მხნე, ძალოვანი მებრძო-
 ლი, პირდაპირ ბრძოლის ველიდან გადავიდა სხვა
 მსოფლიოში და განისვენებს იქ ამაყი, კმაყოფილი
 გულით, რადგან ეს გული ვერ გაიხსენებს ვერც
 ერთს მომენტს განვლილ ცხოვრებაში, როდესაც
 ოდნავ მაინც ელაღატნოს თავისათვის, დამონე-
 ბოდეს კოზპრომისს: ეთქვას ის, რასაც არ გრძნობ-
 და და არ ეთქვას ის, რასაცა გრძნობდა.

გრძნობა ყოველთვის სჭარბობდა მის „კეთილ-
 გონიერებას“. კეთილ-ღღეობა თვისი და თვისი
 ოჯახისა ოდნავადაც ვერ აფერხებდა ვერც ერთს
 მის ნაბიჯს, თუ ამ ნაბიჯის გადადგმას გული უკარ-
 ნახებდა.

მორჩილება, სამსახურის მოვალეობა კარგად
 იცოდა, სანამ მის მტკივანს გულს ხელს არ წაპ-
 კრავდნენ.

თავაზიანი, თავმდაბალი, დამთმობი, კეთილი,
 ყველას მოყვარული, ის უცბად ჰხდებოდა ამაყი,
 მკაცრი, მკვახე, დაუნდობელი, თუ ვინმე მის წმი-
 დათა-წმიდას ჰუჭყიანი ხელით შეეხებოდა.

ხოლო ეს წმიდათა-წმიდა იყო მისი სამშობ-
 ლო.

იგი უყვარდა უზომო-სიყვარულით
 უყვარდა მთელი მისი ღირსება-ნაკლულევანე-
 ბით. შეგნებით, ჭკუითა, გულით, მთელი არსებით.
 ის რომ აეყვანათ საღრჩობელაზე და ეთქვათ:
 უარჰყავ სიყვარული სამშობლოსადმი და თავისუ-
 ფალი იქმნებო, ამაყად გადაჰხედავდა მაცდურთ
 და ეტყოდა:

— თუ უარგყავი ჩემი „მე“, ჩემი არსება, მე
 მკვდარი ვიქმნები, ცოცხლად მკვდარი არ მინდა
 ვიყო, სჯობს ჩამომადრჩითო.
 ასე იტყოდა, რადგან მოგებული დარჩებოდა:

ცოცხალს მკვდარს, მკვდარი ცოცხალი სჯობია!
 ოცდა ხუთმა წელმა განვლო, რაც ის მკვდარია, მაგრამ დღესაც ამერ-იმერეთისა და კახეთის ქართველ ოჯახებში ხშირად გაისმის სადღეგრძელო:
 — ღმერთმა აცოცხლოს დიმი. ყიფიანიო!

არ იტყვიან „ღმერთმა სასუფეველი დაუმკვიდროს“, „ღმერთმა აცოცხლოსო“

რადგან ის ცოცხალია მათ გულში, შორს, ძალიან შორს გადასახლებული და შორიდან მოყვარული და მოტრფიალე სამშობლოსი რომელიც მუდამ მას იგონებს.

მეგობარი

ვისი ბრალია?

ბშირად ჩვენი სფოლის მასწავლებლები, სხვა „ჩვენი დროის გმირებთან“ ერთად, ქუდ გვერდზედ მოკცეულნი „არღანზედ“ ქეიფობენ, ბანქოობენ, კორიკანობენ და სხვა. ტრ. ზემოკრიხელი. გაზ. „თემი“ № 98

რითი აიხსნება ქართულ სახალხო განათლების საქმის დაძაბუნება, დაჩაგვრა?

ქართულ სოფელს არა ჰყავს მომზადებული, განათლებული და ეროვნულ იდეალებით გატაცებული ქართველი მასწავლებლები, არა აქვს ეროვნული სკოლა—გვიპასუხებს ჩვენი დუბჭირი სინამდვილე.

რატომ არის მოკლებული ჩვენი ქვეყანა ამ უმთავრეს ელემენტებს ერის წინსვლისას?

რატომ არა გვყავს ნამდვილი ქართველი მასწავლებლები?

რატომ არა გვაქვს ეროვნული სკოლა?

განა ქართველი საზოგადოება არა ზრუნავდა და არა მუშაობდა ამ დიად საქმისთვის?

ზრუნავდა და ზრუნავს...

მაგრამ ქართველურად:

1879 წელს დააარსა ქართველთა შორის წერა-კითხვის გამავრცელებელი საზოგადოება.

სათავეში დააყენა 12 განათლებული ქართველი და ამით ჩაუყარა საძირკველი კულტურულ განმანათლებელ მოძრაობას ქართულ სოფლებში. „საზოგადოებას“ წესდება ნებას აძლევდა ფართოდ დაეყენებინა სახალხო განათლება ჩვენს სოფელში, მოემზადებინა და დაერაზმა ქართველი მასწავლებლები ამ დიდ ეროვნულ საქმისათვის.

შეეძლო... მაგრამ, ინიციატივას და ენერგიას მოკლებული და ამიტომაც უსახსრო „საზოგადოება“, ვაი-ვაგლახით მიაჩნჩადებდა თავის ცხოვრებას, და საქმე უოველწლივ თავდებოდა წევრების პაწია კრებით, ბევრი დაპარაკით, თავში ცემით, დიდი ანგარიშებით და პატრონა შედეგით: ორი სამი სკოლით, ოთხიოდე სამკითხველოთი. ასე იყო წინად.

ასე არის საზოგადოების 33 წლის არსებობის შემდეგაც.

სათავეში ეხლაც უდგას 12 განათლებული ქართველი.

იგივე წესდებით, მისი ფართო განმანათლებელ გეგმით.

იგივე ორიოდე გროშით სალაროში სახალხო განათლებისათვის.

იგივე მრავალ დიდ საკითხებით თავ მოხვეული და მიუუჩებულ მოქმედებით სახალხო განათლების ასპარეზზედ:

რამდენიმე მინგრეულ-მონგრეული სოფლის სკოლა და ათიოდე სამკითხველო!

არც ერთი საკუთარი მასწავლებელი, არც მოწყობილი მათვის კურსები, არც ფართო კავშირი საზოგადოთ ქართველ მასწავლებლებთან, არც საზოგადოების მუდმივი ბეჭდითა გამოცემა ქართულ სახალხო განათლების საკითხების განსახილველად მოსავლელად!

აი 33 წლის ზრუნვა-მოქმედების შედეგი ქართულ საზოგადოებისა ჩვენი სოფლის განათლებისათვის! ამაში ბრალი მიუძღვის არა მარტო წ. კ. საზოგადოებას, არამედ მთლად განათლებულ ქართველობას. ქართულ სახალხო განათლებას აქამდის არა ჰყავს მძლავრი იდეური ხელმძღვანელი.

არა ჰყავს პატრონი.

და რა გასაკვირველია, რომ კაი ნაწილი ქართველ მასწავლებლებისა ჩამოშორდა თავის წმინდა მოვალეობას და, როგორც უპატრონო მოწაფეები, ირყვნებიან, ლოთობენ, ბანქოობენ და „არღანზედაც“ ქეიფობენ.

„აბა დელი დელია... საქართველო ჩემია!“ გაიძახოდა ასი წელიწადი უცხოეთის „არღანი“ საქართველოში და მიჰქონდა საფასურში ჩვენი სარჩო-საბადე ბელი, მიწა, წყალი და ეროვნული მისწრაფებანიც.

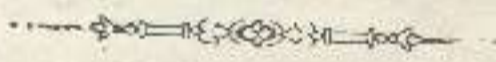
ეხლაც მიაქვს და კიდევ ბევრს წაიღებს თუ დროზედ არ გავაჩუმებთ.

ამისათვის კი ძალიან საჭიროა: იდეური ერთიანობა, მწყობრი სისტემა პრაქტიკულ მუშაობისა და დაუყოვნებლივი განხორციელება მისი ცხოვრებაში.

ამგვარ მიმართულების ორგანიზაციებს სახსარიც მალე უჩნდებათ.

ამ თვალსაზრისის მიხედვით ეხლანდელ ჩვენს ცენტრალურ საგანმანათლებლო ორგანიზაციას, — ქართველთა შორის წერა-კითხვის გამავრცელებელ საზოგადოებას, სჭირდება საუფუძვლიანი რეორგანიზაცია, რადგანაც ძველებურ წესწყობილობისა, მართველობისა, და ტრადიციების წყალობით, შეიქმნა იმისთანა უმოქმედო ატმოსფერო საზოგადოებაში, რომ ძალი უნებურად იგი ჩამოშორდა და ვეღარ ემსახურება თავის უმთავრეს მიზანს, — სოფლის ხალხის განათლებას: ეროვნულ სკოლების დაარსებით და მათი სამაგალითო მოწყობით, ქართველ მასწავლებლების მომზადებით, სახალხო წიგნების გამოცემით და საერთოდ მათი იდეურ და პრაქტიკულ ხელმძღვანელობით.

დავით კახელი.

ბ. ბერ-გასპარიანცი

ბათუმის ოლქიდან უცანაური ამბები მოდის. ექვი არ არის, რომ იქ პირველდაწყებითი სახალხო სწავლა-განათლება დიდ განსაცდელშია. კავკასიის სამოსწავლო ოლქი ერთი ხანია იმ გზას ადგია, რომ დაბალი სწავლა განათლების საქმე, მეტადრე საკითხი ენათა შესახებ, ცოტად თუ ბევრად უზრუნველყოფილიყო.

ეს არ მოსწონებია, როგორცა სჩანს, სამოსწავლო სკოლის უნცროს აგენტს ბატონ ტერ-გასპარიანცს და ჯერ მუნჯური მეთოდი შემოუღია მაგრამ როცა ამას უკმაყოფილება გამოუწვევია საზოგადოებაში — 81 წლის სამოსწავლო გეგმა დაურიგებია.

გაზეთები ტერ-გასპარიანცს სომეხ შოვინისტად აგვიწერენ. მისი პირველი კითხვა ყველასადმი შემდეგი ყოფილა:

— რომელი ეროვნებისა ხართ?

არაგვგონია ჩვენში ისეთი მშიშარები იყვნენ, რომ ტერგასპარიანცთან თავისი გვარ ტომობა ვინმე დამალოს, მაგრამ მაინც გვსურს შევკვიტხოთ ბატონ ტერ-გასპარიანცს: რა საჭიროა ორმა მილიონმა ქართველმა ხალხმა ხახა დაალოს და წამდაუწუმ იძახოს: — დიახ ჩვენ ქართველები ვართ!

ამას არ ითხოვს არც პედაგოგიური პრინციპი, არც თვით 81 წლის სამოსწავლო გეგმა, რომელსაც ამოეთარა იგი.

ქართულში

ჩვენ, რასაკვირველია, იმ მშიშარებთან ერთად, რომ ასეთი წრეს გადასული გატაცება მართო ნაციონალურ ტიპების გამოკვლევის სურვილით არ არის გამოწვეული და ბატონ ტერ-გასპარიანცს სხვა უფრო მაგნე მიზანი ამოქმედებს, რომელიც საღ პედაგოგიურ პრინციპის მიხედვით ყოვლად შეუწყნარებელია. აქარელ ქართველთათვის ყარაბახელ და ერევნელ სომხების მოწვევა მასწავლებლებად არამც თუ წინააღმდეგია საღი ლოდიკისა, პირდაპირ სასაცილოა და მხოლოდ ტერ-გასპარიანცის წრეს გადასულ შოვინიზმის მაჩვენებელია. ქართულ სახალხო განათლების საკითხში აქამდის მხოლოდ ვოსტორგოვისებური შოვინიზმს ჰქონდა ადგილი, მაგრამ თუ ტერ-გასპარიანცის შოვინიზმსაც მოვესწრობოდით, ამას კი არ ველოდით. ვოსტორგოვის მოღვაწეობას სარჩულად, ეგრედ წოდებული, რუსიფიკაცია ედო და იგი, როგორც ერთგვარი სახელმწიფოებრივი საშუალება, მოწონებული იყო თვით მთავრობისაგან. „არმენიზაცია“ ქართულ სახალხო განათლებაში — ეს მხოლოდ კოდვილობაა გაცულ-ლუტებულ პატრიოტისა და ჩვენ დარწმუნებული ვართ რომ „არმენიზაცია“, როგორც რუსული სახელმწიფოებრივი საშუალება, არც არსებობს კავკასიის სამოსწავლო ოლქის სამმართველოში.

X

სარჩევნო სტილი

ყველა ეპოქას თავისი სტილი აქვს. საფრანგეთის სალიტერატურო სტილი მეთვრამეტე საუკუნეში იყო სტილი რასინისა და კორნელისა.

ამაზედ იყო აღზრდილი და გაწვრთნილი საფრანგეთის ლიტერატურა, საფრანგეთის მაღალი საზოგადოება, საზოგადოება, რომელიც იკრიბებოდა ვერსალში და პარიზის სალონებში.

ყველამ უწყის რა მარცხით დამთავრდა ვიქტორ ჰიუგოს პირველი სალიტერატურო დებიუტი-დამნაშავე სტილი იყო! თეატრში ვიქტორ ჰიუგოს „ერნანის“ თამაშობდნენ.

აბა რის მაქნისია ასეთი უბრალო და მოუხეშავი ლაპარაკი:

— რომელი საათია?

— თორმეტი.

მარკიზისთვის ან ვიკონტისთვის, ან ძველი სკოლის ლიტერატორისთვის ეს ისეთი უგემური რამ იყო, ისეთი უცოდინარობა მაშინდელის ფრანგულისა, მაშინდელი სტილისა, ისეთი ლიტერატურული ტექიაობა, რომ „ერნანის“ დამარცხება ექვს გარეშე იყო.

სულ არა იყოს რა ასე მაინც უნდა ეპასუხნა: — ეს არის ეხლა სასახლის კოშკზედ საათმა დაკვრით თორმეტი გვამცნო!

თორემ რას ნიშნავს სადა და მარტივი: „თორმეტი“, ისიც ურევრანსოდ.

ამას ერქვა სტილი!

ქალწულს თავის დღეში არა ჰკითხავდნენ წლოვანობას, მაგრამ თუ გამოჩნდებოდა მაშინდელ საზოგადოებაში ისეთი უზრდელი ფრანგი და ჰკითხავდა, მაშინდელის სტილის მიხედვით ქალწულს ასე უნდა ეპასუხნა:

რაც სიყვარულის და ტრფობის ღმერთმა ჩემი მშობლები შეაკავშირა,

მასუკან განვლო ცხრამეტ ზაფხულმა

და ვინაიდგან ტრფობის ნაყოფი

ერთ წელზედ აღრე არვის უნახავს—

ცხრამეტს, რომ ერთი მოაკლოთ წელი

ჩემს წლოვანობას მიხვდებით მალე!

ეს იყო მაღალი სტილი, სტილი მაშინდელის ეპოქისა. ასე ლაპარაკობდნენ მარკიზები და ვიკონტები!

მაშინდელი ლიტერატურა სავსეა ასეთის სტილით!

და რომ ასეთ „ვამპუკასაგან“ განთავისუფლებულიყო საფრანგეთის ლიტერატურა, საქირო იყო სადა, მაგრამ გენიოსი მწერალი, როგორიც ვიქტორ ჰიუგოა!

ჩვენს ლიტერატურაში არ ყოფილა ასეთი სტილი.

უკვე მეთორმეტე საუკუნეში, ჩვენში ამბობდნენ:

გრძელი სიტყვა მოკლედ ითქმის

შაირია ამაღ კარგი!

მაგრამ თუ ასე მსჯელობდნენ საქართველოს მარკიზები და ვიკონტები მეთორმეტე საუკუნეში, სულ სხვანაირად ლაპარაკობენ მეოცე საუკუნეში. აიღეთ ისეთი ხანმოკლე მოვლენა, როგორიც არჩევნებია.

თურმე არჩევნებსაც თავისი სტილი ჰქონიათ.

და მერე როგორი!

ესთქვათ, გააშაფეს ყოფილი დეპუტატი, არა მირაბო!

არა ჟორესი!

უბრალო, სადა და ჩვეულებრივი დეპუტატი.

— ისეთი, როგორც გეგეჟყორი!

ვადრე დეპუტატად იყო, იმდენად საშუალო და ჩვეულებრივი დეპუტატი იყო, რომ ყველა მისი ამხანაგი ფიქრობდა:

— ეგრე ხომ მეც შემიძლიანო!

და მართლაც რა ისეთი „ტაბიკის მტვრეველი“

დეპუტატი იყო გეგეჟყორი, რომ ამ „ტაბიკების მტვრევა“ ყველა მორიგ ესდევს არ შეეძლოს!

პირადი ღირსება საქირო არ არის!

კოდნას იქვე პარლამენტში მიიღებს.

მქერმეტყველება?—ყოველთვის შეგიძლიან ისეთ უენო და უსიტყვო დეპუტატს მოუჯდე გვერდზე, რომ მასთან შედარებით, თვით დემოსთენს ჰგვანდე.

ხოლო პროგრამა რამდენიც გნებავთ!

არის პროგრამა მინიმალური!

არის პროგრამა მაქსიმალური!

სწორედ ისე, როგორც ალექსანდრე მაკედონელის თავის ქალა!

ქალა—როცა მაკედონელი 15 წლისა იყო!

და ქალა, როცა მაკედონელი 25 წლისა იყო!

და სწორედ ისე, როგორც ალექსანდრე მაკედონელის შესამე თავის ქალაც იყო, მაგრამ დიკარგა,

ყოველ ესდევს ჰქონდა შესამე თავის

ქალა, შესამე პროგრამმა, რომელიც რეაქციამ მოაღწო...

ერთის სიტყვით, სადეპუტატო პირობები ისეთია, რომ ყველას შეუძლიან დეპუტატობა.

ვისაც გინდა დაუძახე!

თუ დეპუტატად არა, ყველა მათგანი დელეგატად მაინც ყოფილა რომელიმე საზოგადოებისაგან, ცეხისაგან, ამქრისაგან:

დასაფლავებაზედ

იუბილეზედ

სოფლის სკოლის გახსნაზედ.

ბიბლიოთეკის დაარსებაზედ.

სიტყვებიც უთქვამს:

დასაფლავებაზედ

იუბილეებზედ

სოფლის სკოლის გახსნაზედ

ბიბლიოთეკის დაარსებაზედ

მაგრამ არა! გუშინდელი დეპუტატი და დღეს

გაშავებული, გუშინდელი საშუალო ტიპი, რომლის მაგიერობას ყოველი მათგანი შესძლებდა, დღეს, გაშავების შემდეგ

თურმე რაღაც დიდი ყოფილა!

— გააშავეს! ჰგოდებენ გულ-ნამცეცა ამხანაგები.

როდი ამბობენ, რომ გაიმარჯვა სხვა პარტიამ — რეაქციამ გაიმარჯვა! აშინებენ ხალხს.

და რომ უფრო გაჰბერონ თავიანთი გაშავებული მეგობარი, ალაპარაკებენ თავიანთი სტილით!

სტილით რასინისა და კორნელისა.

ისე როგორც მარკიზები,

ისე როგორც ვიკონტები.

სწორედ ისე, როგორც ცრუ-კლასიკურ ტრაგედიებში!

როდი ამბობენ მორცხვად, როგორც შეშვენის ყოველ უბედურებას, ყოველ დამარცხებას:

ჩვენი მეგობარი გააშავეს.

— გააშავდა ხალხის მეგობარი! ჰყვირიან ისინი.

იმასაც კი ვერ ახერხებენ რომ სთქვან: ჩვენ უკეთეს დებუტატს მივსცემთ ხალხსაო“

არა! ისინი მისტირიან, როგორც ებრაელნი სამსონს!

ხომ არ ამბობენ:

— გეგეჰყორი აღარ იქმნება დებუტატად, გეგეჰყორი უბრძოლო და ჩვეულებრივი!..

— ჰყვირიან: „ხალხს გოლიათი ჩამოაშორეს!“ როდი ამბობენ:

— გეგეჰყორი ველარ დაბრძანდება დებუტატის საფარძელზედ.

რაც ძალი და ღონე აქვთ ჰყვირიან:

გააძევეს ბრძოლის ველიდან!

და როგორც მედიას ქმარის გაქცევის შემდეგ, აღარც თავის შვილების სიცოცხლე სურდა და ყელები დასჭრა, სოციალ-დემოკრატიამაც ლამის ყელები დაგვჭრას, რაკი მთელი ქვეყანა თავის შვილობილად ეგულება:

— თუ გეგეჰყორი აღარ გვეყოლება,

რალად გვინდა სიცოცხლე,

რალად გვინდა დებუტატი,

რალად გვინდა პარლიამენტი.

ვალა მოუვლის ხალხს?

ვინ უპატრონებს მას?

და ეს სიტყვები:

გოლიათი

ბრძოლის ველი

ხალხის შამა

ხალხის შვილი

ეს სულ მალალი სტილის სიტყვებია

ეს სულ სოციალ-დემოკრატიულ

მარკიზებისა და

ვიკონტების სტილია!

ეს—საარჩევნო სტილია!

ქართული
ბიზნისი

ფარსმან-ფარუხი

ჩვენს პარტიას

ბულგარეთი

როგორც სწინს, ბალკანეთის ჰატარა ერთა კავშირი აღარა ხუმრობს: ჩერნოგორია, სერბია, საბუქინოი და ბულგარეთი, გასუთების გადმოცემით, აუწერელის თავ-გამოდებით უბრძოლავს საერთო შტერს—ოსმალეთს; იმ ოსმალეთს, რომელიც 1453 წლიდან მაჯლაჯუნასავით დაჯდა მთელ ბალკანეთის ნახევარ კუნძულს და იქ მცხოვრებს ჰატარა ერებს სიბრძნელე გაუმწარა. სწორედ ოსმალეთის ამდენი ხნის მტარვალობა და ამით გამოწვეული სიძულვილი უნდა ჩაითვალას ამ ჰატარა სახელმწიფოების ესე ერთსულფანად გადაქცევა მის წინააღმდეგ.

ამ ომს მეტროლ სახელმწიფოების არსებობისათვის გადამწვეტი მნიშვნელობა აქვს: ოსმალეთი იბრძვის ბალკანეთს ზედ თავის ესლანდელ ბატონობის შესანარჩუნებლად, ჰატარა სახელმწიფოები თავიანთ თავის და თავის მონათესავეთა ოსმალთა კლანჭებიდან საბოლოოდ განსათავისუფლებლად. ეს ბრძოლა უნდა იუგეს დასასრული იმ განუწვევტილი ომისა, რომელსაც ამ ექვსი საუკუნის განმავლობაში ეწოდნენ თვითთელი ჰატარა სახელმწიფოთაგანი ცალ-ცაღკე ოსმალეთის წინააღმდეგ. ეს დაუსრულებელი ბრძოლა და მუდმივი ზრუნვა თავის დაცვაზედ ოსმალების გადაუღაპვისგან შეადგენს უმთავრეს შინაარსს თვითთელ ჰატარა სახელმწიფოს ისტორიისას და, ამით შორის, ბულგარეთისაც; რომლის ცხოვრების მოკლედ-გახსენებაც საკმარისია ამის დასამტკიცებლად.

ბულგარეთი მდებარეობს ბალკანეთის ნახევარ კუნძულზედ და საზღვრავს მას ჩრდილოეთით—რუმინია, აღმოსავლეთით—შავი ზღვა, სამხრეთით მაკედონია და დასავლეთით სერბია; მდებარეობს მადლობზე აქვს. ბალკანეთის მთის ქედი, რომელიც შედის ბულგარეთში, აუცილად საიმისო მადალი არ არის, მაგრამ მაინც გაუღუნა აქვს მის ჰავაზედ; მიუხედავად იმისა რომ მთიანი ალაგები და უსწორ-მასწორები ბევრია, მაინც ბულგარეთში მშვენი-

ერი სხნავ-სოთხი მიწებისა და ამიტომ მცხოვრებნიც უმთავრესად ხეჩა-თესვას მისდევდნენ. ფაქრობა-მრეწველობას ამ ბოლო ხანებში მიჰყვეს ხელი, მაგრამ საიმისოდ ჯერ გაგრძელებული არ არის.

მცხოვრებთა რიცხვი ამ უმად უდრის აღმოსავლეთ რუმელებისთან ერთად 3,744,300 სულს; ხოლო ამითგან ბულგარები—2,888,000 სულაა, რსმალები 530,000, რუმინები 71,000, ბერძნები 67,000, ებრაელები 34,000, ციგნები 90,000, გერმანელები 3000, რუსები 2000 და დანარჩენები 59,000. ამათში 3,019,000 მართმადიდებელია, და ხსვები, 50,000 სულს გარდა, რომელნიც აგრეთვე ქრისტიანები არიან, მხოლოდ არა მართმადიდებელი, მაჰმადიანებია¹⁾. ბულგარები პირველად ბალკანეთის ხანგვარ კუჩქულზედ გამოჩნდნენ V-VI საუკუნეში. საუკეთესო ხანად მათ ცხოვრებაში უნდა ჩაითვალოს 888—927 წ., როდესაც მათმა სახელგანთქმულმა სვიმონ მეფემ ბულგარეთის საზღვრები გააფართოვა და მესობლებს თავზარი დასცა. მაგრამ შემდეგში შინაურ უთანხმოებისა და სხვა და სხვა გარეშე მტერთა ხშირი დაცემის გამო, ბულგარეთი დაემხო და მე-XIV-ე საუკ. სერბიას ჩაუყარდა ხელში სტეფან დუშანის ხელმწიფობის დროს. დუშანის სიკვდილის შემდეგ მსულთანმა ბაიზუმთმა აიღო სატახტო ქალაქი ბულგარეთისა და უკანასკნელი რსმალების პრავინციად ხდება. ამის შემდეგ ბულგარეთის გამოცოცხლება იწყება რუსეთის ძველამოსილი ჯარისაგან ბულგარეთის და აღრიანობლის დაჭერით. მიზეზი რუსეთის გადამჭრებისა იყო შემდეგი: რსმალების დაბნადრება და მათი სისასტოვე ბულგარელებში ხატიონ-ლურ გრძნობებს აღვიძებს, რის შედეგიც იყო ბულგარეთის ხატიური აჯანყება. რსმალების მხრივ ამ აჯანყების სასტიკმა ჩაქრობამ გამოიწვია დიდ სახელმწიფოთა კონფედერაცია სტამბოლში 1876 წ., რომელმაც წინადადება მისცა რსმალეთს შეექმნა ბულგარეთიდან რი პრავინციას, სადაც უნდა დანიშნულიყო ქრისტიანი მართველი. ამასვე პორტამ უარი გამოაცხადა, რამაც გამოიწვია რუსეთის გამომლაშქრება. ეს რი დასრულდა რუსეთის გამარჯვებით და 1878 წ. სანსტეფანოს ჯ ბერლინის ტრაქტატით განისაზღვრნენ პრავინცი ბულგარეთის არსებობისა. ამ პრავინციას ძალით ბულგარეთი ცალკე სამთავროდ იქმნა აღიარებული, სულთანის უმადლეს მთავრელობის ქვეშ. ბულგარეთს სულთანისთვის უნდა ექცია განსაზღვრული გადასახადი, რომლის რაოდენობა უნდა დიდ სახელმწიფოებს

გადაეჭრათ. მაგრამ ბულგარეთმა ისე განითავისუფლა თავი და დამოუკიდებელიც გახდა, რომ დღესაც ამ ხარკის რაოდენობა გადაუტრეულია.

1879 წ. ხატიის წარმომადგენლებმა მიერ ტირნოვოში შემუშავებულ კონსტიტუციის ძირითად კანონის ძალით ბულგარეთი აღიარებულა სამომავლობით კონსტიტუციონალურ მონარქიად. ბულგარების მონარქიის მთავარი ეკუთვნის აღმასრულებელი უფლება, კანონმდებლობით კი ხატიის წარმომადგენლობას, რომელიც არის რი გვარო. ჩვეულებრივია—იკრიბება წელიწადში რი თვით, მიმდინარე საკითხების გადასაწყვეტად, და მთავარი (დიდი), რომელიც იკრიბება იმ შემთხვევაში, როცა რი მე დიდი სახელმწიფოებრივი საკითხია გადასაწყვეტი, მაგალითად, მთავრის დანიშნვა (არჩევა), ან კონსტიტუციის რომელიმე მუხლის შეცვლა.

ბულგარეთის განთავისუფლების შემდეგ, რამაც მათთვის ფას-დაუდებელი დეპონი მიუძღვის რუსეთს, დანიშნენ საქმეების მოსაწყობად და ჯარის გასაწრთუნელად რუსის მხელეები. ამავე რუსეთის გავლენით და ჩვენებით იყო მიწვეული პირველი მთავარი ალექსანდრე ბატენბერგი, რუსეთის დედოფლის ძმისწული. ახალ-არჩეული მთავარი მიღებული იქმნა უკელა დიდ სახელმწიფოებისაგან და სულთან აბდულ-ჰამიდისაგანაც. პირველში, მთავარი ალექსანდრე დიდ გიფლენის ქვეშ იყო რუსეთისაგან დაშემდეგ კი სრულად პირი იბრუნა რუსეთისაგან.

რუსეთთან ასეთ უსამოგნების დროს, მთავრს მათხდა ინგლისში უაფნა; ჯი იგი გაეცნო აღმოსავლეთ რუმელების რევოლუციონერებს, რომელთაც აზრად ჰქონდათ აღმოსავლეთ რუმელების ბულგარეთისთან შეერთება, და მათთან კავშირი დაიჭირა.

აღმოსავლეთი რუმელია ბერლინის ტრაქტატით შეადგენდა რსმალეთის ავტონომიურ პრავინციას. პირველი მართველი ამ პრავინციისა ბულგარელი იყო და თავის უტაქტო ქცევით მცხოვრებთა უკმაყოფილება გამოიწვია. 1884 წ. მახდა არეულობა, არსებული წესწეობილება მოისპო და 1885 წ. შეუერთდა ბულგარეთს, თანხმად რევოლუციონერთა სურვილისა. ბულგარეთის მთავრის ამგვარმა საქციელმა პორტასა და დიდ სახელმწიფოების უკმაყოფილება გამოიწვია. სერბიაც კი წინააღმდეგა ამ საქციელს და რი გამომუცხადა, მაგრამ მალე დამარცხებულ იქნა. რუსეთი ხომ იმდენად ნაწეხი იყო, რომ თავის ჯარის კაცები მთლად გაიწვია. პორტასა და ბულგარეთს შორის უთანხმოება მორიგებით გათავდა, რომლის ძალითაც მთავარი ბულგარეთისა ხდება და ნ წლის ვადით მარ-

¹⁾ ეს ცხობები ამოღებულია: Социально-политическія таблицы вѣсхъ странъ міра. С. Закъ. 1901. Годъ первый.

თუკლად აღმოს. რუმელიანსა. მაგრამ, ამის შემდგომ, მთავარ აღექსანდრეს ბევრი აღარ დასცდია და 9 მარიაშობისთვის 1886 წ. ოფიცირსა შეთქმულებით ჩამოგდებულ იქმნა ტახტიდან და გაგზავნილი რუსეთში. აქედან პატენტირგი მალე დაბრუნდა ავსტრიაში, საიდანაც გამარჯვებულმა მისმა მარტომ ხელმეორედ მიიწვია მთავრად ბულგარეთისა. დაბრუნდა თუ არა ტახტს, მთავრმა მამინგრესეთს შეატყაბინა ეს ამბავი, მაგრამ რაკი მისგან სასურველი მასუხი ვერ მიიღო შესახებ თავის დაბრუნებისა, იძულებული შეიქმნა თვითონვე გამოსთხოვებოდა ბულგარეთს და წასულიყო; წასვლის წინად კი დანიშნა სამინისტრო რუსეთის მამინაადმდეგეთაგან, რომ ამით რუსეთისთვის სამაგიერო გადაეხადა.

მთავარ აღექსანდრეს განზრახვა ვერ გამართლდა, ბულგარეთის ხალხს ისე ჩქონდა რუსეთის მატრიარქში გულში ჩანერგილი, რომ დროებითი მთავრობა მარჯულ ხანებში სულ იმის ცდაში იყო, რუსეთის უკრადლება დაკბრუნებინა ბულგარეთისთვის; ამ განზრახვით დიდის ამბით გადაინდა ბულგარეთმა 30-ს მარიაშობისთვის დღესასწაული რუსეთის იმპერატორის მატრიარქმად და ამასთანავე აასლა დებუტაცია, რომ რუსეთს გული მოკბრუნებინა ბულგარეთზე. ამ დებუტაციას შედეგად რუსეთის მიერ ბულგარეთში წარმომადგენელის, — კულბარსის, დანიშვნა მოჰყვა. კულბარსი მოვიდა თუ არა საფაშში, მამინვე მოლაშარაკებს გამართა დროებით მთავრობასთან და მისცა შემდეგი წინადადება: 1) გადადებს რა თვით დიდი კრებისა მთავრას ასარჩევად, 2) ახსნა სააღყო წესებისა და 3) განთავისუფლება სასჯელისაგან იმ მართა, რომელთაც მონაწილეობა მიიღეს მარიაშობისთვის აჯანყებაში. ბულგარეთის მართველნი დასთანხმდნენ რა უკანასკნელი მუხლის შესრულებას, მაგრამ უარი განაცხადეს არჩევნების გადადებაცხედ. ეს გარემოება შეიქმნა მიხეზად ხელმეორედ რუსეთსა და ბულგარეთს შორის საქმის გამწვავებისა, მაგრამ ბულგარეთმა მაინც თავისი გაიუფანა და, მიუხედავად კულბარსის აგიტაციისა და განცხადებისა, რომ რუსეთი უკანონოდ ჩასაფლის ახლ არჩევანს მთავრობისაო, მაინც აიჩიეს დანიის მინტი-გოლდემარი. უკანასკნელმა უარი განაცხადა. შემდეგ ამისა, ბულგარეთის დებუტაცია გაუმგზავრა დიდ სახელმწიფოებთან, ბულგარეთის საკითხის გადასაწყვეტად, მაგრამ უკლავ მათგანი რუსეთზე უთითებდა. დებუტაციამ აღარავის ათხოვა უკრი და ვენაში ეოფნის დროს, სოსოვა მთავრობა მინტი იერდინანდ კობურკს. იერდინანდმა მიიღო ბულგარეთის ტახტი, შეადგინა სამინისტრო თავის მომხრეებისაგან და სულ იმის ცდაში იყო, რაკვარმე დაემსახურებინა კეთილი

განწობილება დიდ სახელმწიფოებისა, მაგრამ კარგა ხანს ვერას ხელებოდა. შინა 1891 წელს შეთქმულება მოახდინეს მის წინააღმდეგ და მოკლულა განიზრახეს მირველ მინისტრის სტამბოლთვისა, რადგან ბულგარეთშია ბევრი იყო მისი უკმაყოფილებითა და უკლავად ამ გვარის მდგომარეობისა, იერდინანდი მაინც თავისას სცდილად და ცდამ უნაყოფოდ არ ჩაუარა: 1909 წ. იერდინანდმა მოხერხებულად ისარგებლა შორტის მდგომარეობით და თავისი თავი დამოუკიდებელ მეფედ გამოაცხადა. სხვა დანტერესებულ სახელმწიფოების მიერ ეს ფაქტი სიჩუმით დადასტურებულ იქმნა. იერდინანდი დღესაც განაგრძობს ბუდის ცდას უნდა ვიფიქროთ, რომ იგი დღევანდელ რუმიატ, თუ მირველს არა, უმთავრეს რაფს მაინც თამაშობს, რადგანაც ამ რმიდან შეიძლება შინად სარგებლობასაც გამოეღოს. შით შემეტეს, რომ განუთებისგადმოცემით რუსეთს გული მოუბრუნებია და ეს რმი დაიწყო მისი ლაგვა-კურთხევათ. ამით გათამამებულ იერდინანდს შეიძლება სადერდელაც აუმალოს და იტალიის მეფესავით, იმპერატორობა დაბრწყინვალე შორტას ადგილის დაჭერაც მოახდომოს.

სეთის გაკვრით ბულგარეთის ისტორია, რომლის მომქმედ მირებად უფრო უნდა სახელმწიფოება იყვნენ (ჰერ მე XIV საუკუნიდან — შორტა და, ამ ბოლო ხანებში, რუსეთი) ვიდრე თვით ბულგარეთი.

გარეშე.

ეტურნელ დე-კონსტანის ღია წერილი ჩარნობოროის ვეზე ნიკოლოზთან

ცნობილმა წინამძღოლმა პაციფისტებისამ, საფრანგეთის სენატორმა ეტურნელ დე-კონსტანმა, აღშფოთებულმა ჩერნოგოროის ომიანობის უნით, რასაც შეიძლება მოჰყვეს აუარებელი — უბედურება, შემდეგი წერილი გაუგზავნა 10-ს დეკონობისთვის (ახ. სტ.) მეფე ნიკოლოზს:

თქვენო უღიდებულესობავ!

ოცდაათ წელიწადზედ მეტია გავლილი ბერლინის ტრაქტატის და ევროპიელ გამმიჯვნელ კომისიის მოქმედების შემდეგ, რომლის მდივანიც მე ვიყავი და ეს დრო თვითონაც ნებას მომცემდა გამომეკვეყნებინა დიპლომატიური საიდუმლოება, რომ თქვენ უღიდებულესობას თავად არ გამოეწვია ყოველი პატიოსანი ადამიანის პროტესტი ოსმალეთთან ახალ ომის გამოცხადების გამო.

მოწმედ ვიწვევ ჩემს საკომისიო ამხანაგებს, რომელთაც ჩემთან ერთად უსიამოვნო წილი ხვდათ

ბელათ 1879—1880 წ. გამოგლეჯა ალბანელთაგან ტერიტორიისა, რომელაც თქვენ არ დაგიპყრიათ; მე ვიწვევ მოწმედ ჩემს ინგლისელს, ჯერ კიდევ ცოცხალს ამხანაგს, ვინსენ კეილარდს. ჩვენ ერთად ვიყავით „პოდგორიცაში“, რომელიც თქვენმა ცეცხლის წამკიდებლებმა საცოდავ ნანგრევებად აქციეს. ჩვენ ყველას გვრცხვენოდა იმის აღნიშვნა, რომ ევროპის მშვიდობიანობა შერყეულ იყო თქვენი ინტერესების გამო, და რაც თქვენ სასახელოდ მიგაჩნიათ; ჩვენ მივხვდით, რომ თქვენ მიერ გამოწვეული ომი თქვენი ღირსების დაცვით კი არ იყო გამოწვეული, არამედ თქვენი ხელობაა.

გავიდა დრო და თქვენ ხელახლა უქადით ქვეყანას ცეცხლის მოდებას, რომ ზედ შექამანდი მოიხარშოთ. თქვენ მეფობის დროს უკაცოდ დარჩენილ ჩერნოგორიაში, თქვენ ოპოზიციას არ შეხვედრიხართ—ეს ფრიად საწყუხაროა, რადგან იგი უსათუოდ დაგსჯიდათ იმ სასჯელით, რომელსაც ეხლა გიძღვნით მთელი კაცობრიობის მსჯავრი.

მე ვასრულებ ჩემ მოვალეობას, როცა გწერათ იმას, რასაც ყურით ვერ გაიგონებთ და რასაც გრძნობენ ყველანი, ვინც იცნობს თქვენს უბედურს ქვეყანას.

ეტურნელ დე-კონსტანი

საფრანგეთის სენატორი, ჩერნოგორიის გამმიჯვნელ კომისიის მდივნად ნამყოფი.

სამხედრო ძალები ბალკანეთის სახელმწიფოებისა

—:—

ბულგარეთის ჯარი მშვიდობიანობის დროს შესდგება 2516 აფიცრისა და 58,000 ჯარის კაცი-საგან. ეხლა, ომის გამოცხადების შემდეგ, ბულგარეთმა ბრძოლის ველზედ გამოიყვანა 900,000 მეომარი, მშვენივრად მომზადებული და შეიარაღებული.

საბერძნეთი ამ მხრივ უფრო სუსტია. მშვიდობიანობის დროს საერთო რიცხვი ჯარის კაცთა არ აღემატება 25,000-ს. ოსმალებთან საბრძოლველად შეუძლიან გამოიყვანოს არა უმეტეს 70,000 კაცისა, ისიც სუსტად შეიარაღებული და მოუმზადებელი.

სერბიის ჯარიც ვერ დაუხვდა მძლავრად ამ ომს. მას შეუძლიან საზოგადოთ გამოიყვანოს საომრად მართლ 150,000 კაცი, მაგრამ აქედამ 2/3 უნდა უსათოდ ავსტრიის საზღვარზედ ჰყავდეს დაბანდებული და

ოსმალების წინააღმდეგ ვერ გაიყვანს.

ჩერნოგორიას მუდმივი ჯარი არა ჰყავს სამხედრო ძალა ჩერნოგორიისა მილიციონერებისაგან შესდგება ყოველი ჩერნოგორელი 50 წლამდე მოვალეა გამოვიდეს ომში. ეხლა ჩერნოგორელებს საბრძოლველად გამოჰყავთ კარგად შეიარაღებული და მამაცი 75,00 მეომარი.

საერთოდ სუყველა ბალკანეთის ერებს გაჭირვებას დროს შეუძლიანთ გამოიყვანონ 800,000 მხედარი ოსმალეთის წინააღმდეგ, რომლის სამხედრო ძალა 1,400,000 ჯარის კაცს უდრის მშვენივრად შეიარაღებულს და გაწრვთნილს.

ცელქი ქარი

თრთის და ცეკვავს, ცეკვავს და თრთის ცელქი ქარი აქოჩრილ მთის;

ხან ტყის ყვავილს ჩაპოურბენს და ალერსით ტუჩზედ უკბენს,

ხან კი ტბატში მზის ნაწნავებს მოარხევს და აბანავენბს!...

* * *

შენს მარაოს, ჩემო კარგო, ჩემგან რომ გაქვს ნაჩუქარი, აბა როგორ შევადარო ბუნების, ცელქი ქარი?!...

ცის სინაზე, მიწის ლოცვა, და თვით ხალხის სიყვარული შენის სულის ნაკარნახით ჩემს გულ შია დაფარული..

მაშ ნუ ელტვი ბუნების ქარს!. ჩემს გულს ყური მოაპყარი: აქ უსიტყვოდ ხტის და მღერის სიყვარულის ცელქი ქარი.

ი. გრიშაშვილი.

ნავთის სამეფო

წერილი III

ქართველობა ბაქოში.

დიდმა და პატარამ იცის, რომ ბაქო „ფულის ქალიქია“, ფულის საკურთხევლად გარდაქცეული. და თუ კი ვინმემ სამუშაოდ გარედ გამოსვლა მოინდომა, ბაქოსკენ მოეშურება. ზღვით თუ ხმელე-

თით, დღითი დღე აუარებელი მუშა, სხვა და სხვა პროფესიის ხალხი მოდის ბაქოს მიდამოებში და ამ ჯოჯოხეთურ სამუშაოს აწყდება.

სხვას არც ქართველი მუშა ჩამორჩენია. ცხოვრების აუტანელმა პირობებმა იგიც მოსწყვიტეს საყვარელ სამშობლოს, მიწის შეძუშავებამ ველარ დააკმაყოფილა ათასნაირი ხარჯები, გაჭირებამ წელში მოჰხარა და აადგმევიანა ფეხი ლუკმა პურის საძებნელად.

ამ 15-20 წლის წინად ბაქოში თითო-ორიოდა ართველს თუ შეხვდებოდით, ისიც სხვა და სხვა დაწესებულებაში მოსამსახურეს. ვაჭრობა-მრეწველ-ობაში კი აქ ქართველის ქაქანებაც არ იყო. დღეს კი, როგორც მეორე წერილში ვამბობდი ბაქოში მცხოვრებთა რიცხვი 5000-ს აღემატება. მათ შორის უმრავლესობას შეადგენს მუშა, ხელოსანი და ვაჭარი; თუმცა ისტორიულად არა მრეწველ-ვაჭარს და ისიც უფულო ქართველს, აქ წინ ეჯახება და გზას უღობავს ფულიანი და გამოცდილი მეტოქე, მაგრამ მაინც მათ საქმე სასურველ ნიადაგზე დაუყენებიათ და დღეს შეძლებულ ქართველს აქ ბევრს შეხვდებით. ეს ფაქტი ნათლად გვიმტკიცებს, რომ ჩვენებურად თუ არ დავხანტდებით და მოვინდომებთ, ჩვენცა გვქონია ფხა ვაჭრობასა და მრეწველობაში.

მუშის ფასი აქ ნავთის ქარხანებში 1905 წ. დეკემბრის პირობის ძალით, რომელიც შეიმუშავეს მუშათა და ბაქოს კაპიტალისტთა წარმომადგენლებმა პეტერბურგში, 25—30 მანეთია თვეში. ჯამაგირის გარდა მას ეძლევა ოთახი, საპირი, აბანო, ავადმყოფობის დროს ექიმი და წამლობა, რისთვისაც ბალახანაში და შავ-ქალაქში აგებულია საუცხოვოდ მოწყობილი საავადმყოფოები 420 საწოლით. აქ მსახურობს 18 ორდინატორი. წლიური ხარჯი ამ საავადმყოფოებისა უდრის 300,000 მანეთს, რომელსაც ხარჯავს საგანგებოდ დაარსებული ნავთ-მრეწველთა საზოგადოება. უმთავრეს შემოსავალს ამ საზოგადოებისას შეადგენს ბაქოში ყოველი გაყიდული ფუთი ნავთიდან გადადებული 1 კაპეიკი.

ჩამოდის აქ ქართველი მუშა, უბატრონოდ და უთვისტომოდ დაყილებს ამ უზარ-მაზარი ქალაქის ქუჩებში, ხან ერთს, ხან მეორე მხარეს აწყდება და ბოლოს, დიდი გაჭირების და ვაი-ვაგლახის შემდეგ, პოულობს სიხარბე გაათასკეცებულ მექარხნეს, რომელიც იცნობს ხამი მუშის ფსახოლოგიას და შეატყობს თუ არა „ჯერ გარეულია“-ო ეუბნება:

„არა მაქვს სამუშაო“ ო. როდესაც ასეთი პასუხით გულ დათუთქული მუშა წასვლას დააპირებს, მექარხნე გაჩერებს და ეუბნება:

— რას იზამ, მეცოდები, მებრალები, გეტყობა მშიერი ხარ, მოდი იმუშავე ჩემ საქმეზედ და დღეში ათ შაურს მოგცემ. და როცა მუშას ეს არ ექაშნიკება, დაუმატებს: მოდი ქკუას ნუ წააგებ, თორემ შენზე იათად სხვას ვამუშავებ. გაგონებული და დამშეული მუშა ჰყაბულდება და მოხერხებულ მექარხნეს ქსელში ებმის.

რამდენიმე თვეს მას შეუბრალებლად აძრობენ ტყავსა და როდესაც „შინაურდება“, გაიგებს აქაურ პირობებს, და სცდილობს ამ ხათანგიდან თავის დახსნას, ბევრჯელ ქუჩაშიც გადაადგებენ. ხშირად ასეთი მოხერხებული მექარხნეც კი გაურბის ქართველ მუშას ადგილი მისცეს, რადგანაც ის შედარებით უფრო შეგნებულია. და შეგნებულ ადამიანს, ხომ ისე შეუბრალებლად ვერ გააძრობ ტყავს, როგორც საცოდაობისაგან გონებით დაჩაგრულს.

ამ სენით აქ თვით ქართველი კაპიტალისტებიც დაავადმყოფებულან. რამდენიმე ნავთის სამრეწველოა ქართველისა ბაქოს მიდამოებში და იქ სულ 20 ქართველ მუშას ვერა ნახავთ. დღეს, როდესაც სხვა ერების ყოველი ფეხის გადადგამაც კი ნაციონალურ ფარგალში იხატება, როდესაც ყველა თავისი ერის გაძლიერებას, მის წინ-სვლას, კულტურულად აღდგენას სცდილობს, აქაურ ქართველ კაპიტალისტებს ყოველივე ეს დავიწყებიათ და ქართველი მუშისათვის კარი ჩაკეტილი აქვთ სხვებზედ უარესად.

ერთი სიტყვით, ახლად ჩამოსული ქართველი მუშა, სანამ ალაგზე მოთავსდებოდეს, დიდ გაჭირებას და განსაცდელს განიცდის.

სულ სხვა პირობებშია აქა სხვა ერის მუშა. იგი არხენად მიდის ბაქოსკენ, და ასე ადვილად არ უვარდება ხელში გაუმადლარ კაპიტალისტს საკორტნავ-საჯიჯგნად. მისთვის აქ არსებობს სხვა და სხვა დაწესებულება, საზოგადოებანი, რომელნიც მიზნად ისახავენ მის მატერიალურ დახმარებას, გზაკვალის გაკვლევას და სამუშაოს შოვნას.

როგორ გაუყადრებ თავს, რა ჩემი ტოლია ვილაც მიკიტანი, მედროგე, მედუქნე, თერძი, მუშა, ქუჩის მგველი“, — აი რას გაიძახის უმრავლესობა აქაური ქართველი ინტელიგენციისა. იგი გაურბის ამ „შავ ხალხს“ და არამც თუ საქმით

არ დახმარებია, ფიქრადაც კი არ უფიქრია ამ „შავი ხალხის“ ბედ-იღბალზე, მის მომავალზე. რაში ეპიტნავენა მას სახალხო ეკონომიური ორგანიზაციები, საკოოპერაციო დაწესებულებანი? რად გაუწვდენს იგი ნუგეშის ხელს თავის მოძმეს, რომ იგი გამოიყვანოს საკაცობრიო ცხოვრების სარბიელზე. რა სარგებლობას მოუტანს მას ბაქოში ათას ალაგას დაფანტულ-დაქსაქსულ ქართველ მუშათა შეერთება, მათი მჭიდრო კავშირი, აწმყო-მომავალზე მათთან ბაასი. რაზე აიტკიოს აუტკივარი თავი ცხოვრებისაგან გაღალეხულმა; რომელიც შესკუბულა ცხოვრების კიბის მალლა საფეხურზედ და იქიდან მედიდურად დაჰყურებს გაჭირვებისა, უვაცობისა და ვაგლახისაგან დაბეჩავებულ ამ „შავ-ხალხს“.

შეიძლება მკითხველმა გაიხსენოს და მიგვითითოს ოდესღაც აქ არსებულ „ქართველთა საქველმოქმედო საზოგადოებზედ“, ან „ქართულ საზოგადოებაზედ“. ამაზედ ჩვენ ვიტყვით, რომ მათი არსებობა უპატრონობის გამო ისეთი უღლეური და უარარაო იყო, რომ ლაპარაკი აქ მეტად მიგვაჩნია.

აქაურ ქართველთა შემაერთებელი ძარღვი ჯერ-ჯერობით ერთად ერთი ქართული თეატრია, რომელსაც მოქმედობს ქართველთა შ. წ. კ. გ. საზოგადოების ბაქოს ფილიალურ განყოფილების დროშის ქვეშ. ამ დაწესებულებებზე ჩვენ შემდეგ წერილებში გვექნება ბაასი.

ალ. ნ — ძე.

სეტყვასთან ბრძოლა

უხსოვარ დროიდან სეტყვა სოფლის მეურნეობისათვის დიდ უბედურებას წარმოადგენს. მაგრამ უკვე დიდი ხანია დაიწყო ადამიანმა ბრძოლა ამ სასტიკ მოვლენასთან. ჯერ კიდევ ბერძნები და რომაელები თავიანთებურის ყუმბარებით ებრძოდნენ მას.

საშუალო საუკუნოებში, სეტყვის დარღველი რომ გამოჩნდებოდა, ხარების რეკვას ასტეხდნენ ხოლმე. მაგრამ საშუალო საუკუნეშივე გამოგონილ იქმნა თოფის წამალი, რომელმაც მკვიდრი საფუძველი ჩაუყარა ღრუბელთან ნამდვილ ბრძოლას. ეს იმას არა ნიშნავს, რომ საშუალო საუკუნოებში თანამედროვე მორტირებით ებრძოდნენ მას. მხოლოდ თან-

დათანობით და დიდის მეცადინეობის შემდეგ მივდნენ ამ დასკვნამდე.

პირველად მე-XVIII-ე სუეტყვებში იყო, რომ ღრუბელს თოფის წამლის საშუალებით დაუწყეს ბრძოლა. სიცილიელები და საფრანგეთის ზოგიერთი კომუნები პირველნი იყვნენ, რომლებმაც მიმართეს ამ საშუალებას. თოფის სროლა ჰაერში, თოფის წამლის აფეთქება, ცეცხლის დანთება—აი, ის პირველი ცდა, რომელსაც სეტყვის თანამედროვე ზარბაზნები მოჰყვნენ.

„ან ჩვენ უნდა მოვსპოთ ღრუბლები, ან ღრუბლები მოგვსპობენ ჩვენ“, ამბობდა ბოლონელი პროფესორი ლუიჯი ბომბიჩი და პირველმა გამოიგონა სეტყვის ზარბაზანი 1890 წ. რასაკვირველია, მის ასეთს გამოგონებას სიცილით შეხვდნენ. ყველაზედ მეტს კი არტილერისტები იცინოდნენ. მაგრამ, მიუხედავად ამისა, ლუიჯი ბომბიჩის მიმბაძველნი გამოუჩნდნენ და სულ საღაც 4—5 წლის განმავლობაში შტირიელმა ალბერტ ზიგერმა თავის სამშობლო ვინდიშ—ფეისტერიცში დიდ შედეგებს მიაღწია. მას წაჰბაძა მთელმა შტირიამ და ამ რიგად ლუიჯი ბომბიჩის ზარბაზნებით აივსო იგი.

ამ რიგად გამოგონილ იქმნა სამეურნეო არტილერია. 1897 წელს შტირიაში 35 პუნქტი იყო, სადაც სასეტყვო ზარბაზნები იდგა; 1908 წ. ამისთანა პუნქტი უკვე 60-ს უდრიდა. იმავე 1908 წელს იტალიის პარლამენტის დებუტატი ედუარდ ოტავი საგანგებოთ გაემგზავრა შტირიაში და იქ ნახულმა გააკვირვა. ის დარწმუნდა სასეტყვო ზარბაზნების ფასდაუდებელ მნიშვნელობაში და მხნედ შეუდგა იტალიაში სეტყვის ზარბაზნების გავრცელებას. იტალიელებმა მიჰბაძეს შტირიის მევენახეებს და მაშინვე დააარსეს ასეთი სადგურები ვენეციაში, ემილიაში, ლომბარდიაში და პიემონტში. თუ რა სიხარულით შეხვდა იტალიელი მევენახე ამ გამოგონებას, ეს იქიდანაცა სჩანს, რომ ორი წლის განმავლობაში უკვე 2000 ზარბაზანი სქექდა ღრუბლების წინააღმდეგ, ხოლო ერთი წლის შემდეგ ზარბაზნებას რიცხვი 10,000 უდრიდა.

საქართველო მეურნეობის ქვეყანაა. მისი ბედი მეურნეობის წინსვლაზედ ჰკიდია. რა ზარალს აძლევს სეტყვა ჩვენ ქვეყანას, — აუწერელია. საუკეთესო ვენახები იღუპება სეტყვისაგან. და საყურადღებოა რომ საქართველო უკვე დაადგა შტირიისადა იტალიის გზას და კახეთში, ამ ყურძნის სამშობლოში, უკვე რამდე-

ნიმე სასეტყვო ზარბაზნის სადგური არსებობს. მაგრამ „რამდენიმე“ არაკ მარა. კახელი მევენახე არ უნდა მოერიდოს იმ, შედარებით პატარა მსხვერპლს, რომელსაც იწვევს სასეტყვო ზარბაზნის ყიდვა. მით უმეტეს რომ ყველა მევენახისათვის განსაკუთრებითი ზარბაზანი საჭირო არ არის. თითო ზარბაზნი 8—10 დესეტინა ვენახზედ, საკმაო. თუ სოფელს ერთად, ვსთქვათ, ორმოცი დესეტინა ვენახი აქვს, ამ ორმოც დესეტინას ოთხი-ხუთი ზარბაზანი ეყოფა. სოფლის მევენახეთა შეერთებულ ძალას კი ამის შეძენა არ გაუჭირდება. საჭიროა, ამ აზრის გავრცელებას შეუდგეს ქართული სამეურნეო საზოგადოება და ამხანაგობა „კახეთი“. სოფლის ინტელიგენციაც უნდა დაეხმაროს მეურნეს ასეთ შემთხვევაში და მზად უნდა იყოს, ყოველთვის აქადაგოს მისი საჭიროება.

უდიდესი ნაწილი საფრანგეთის ეროვნულ სიმდიდრისა ვენახებშია ჩაყრილი. უბრალო სეტყვას შეუძლიან საფრანგეთს 150,000,000 ფრანკის წლიური ზარალი მიაყენოს. მაგრამ ასეთი ზარალი საფრანგეთში ეხლა შეუძლებელია. სამეურნეო არტილერია პირდაპირ მომსპობია სეტყვისა და ფრანგ მევენახეს იმისი აღარ ეშინიან, ვაი თუ მთელი წლის მოსავალი სეტყვამ ხელიდან გამომატალოსო. უკანასკნელი სტატისტიკური ცნობებით 1909 წლიდან საფრანგეთმა აღარ იცის რა არის სეტყვა, ზარბაზანმა იგი ვენახისთვის უვნებლი გახადა.

სათვათრო ძროხიკა

18-ს დვინობისთვის ქართულ თეატრში წარმოდგენილი იყო შადიკაშვილის 4 მოქმედებიანი დრამა: „გადაჭრილი მუხა“. ავტორს მიზანი კარგი ჰქონია, მაგრამ დრამას არავითარი მხატვრული გემოვნების, არავითარი სასტენო სანამდვილის კვალი არ ემჩნეოდა.

ავი იმ უხეირო მუბლიცისტის აღბრუნს ჰგავდა, სცა უთაყობლად ჩაკერებულია უაფელგვარი „კარგი“ აზრები და არც ერთი სურათი არ არის ამ აზრებით ხორცშესხმული.

— უცნაური „დეკლარაცია“ რეჟისორის თანაშემწისა. კ. ანდრანიკაშვილი ცაზეთ „ხაკაყვაზიეში“ აცხადებს: ქართულ თეატრის შესახებ, რეცენზიებ არა ვკითხულობო. ასეთი საქციელი ქართულ თეატრის რეჟისორისა, თუ მის თანაშემწისა, შეურაცხყოფას პრესისა და მერე თვით თეატრისა. ჩვენ უერთდებით „სახ

დხიგაზეთს“, რომელმაც ზედ გამოჭრილი მასუხი გასცა გათამამებულ რეჟისორის თანაშემწეს და მოუქლით, რომ უწინარეს უფლისა თვით ანდრანიკაშვილის თანამოსამსახურენი დაჭვობებენ ასეთ საქციელს.

ჩ ვ მ ნ ი უ რ ს ტ ა

გამოგზავნ ლ ხელნაწერებს რედაქცია არც-ს არ უბრუნებს.

უჩინარს: მოთხრობა კარგა გრძელიც არის, კარგი ხელითაცაა ნაწერი, ქალაქსაც არა უჭირს რა, მაგრამ უჩინარის მაგიერ ყველა ესენი როდი გამოდგება.

გიგლაფილს, გოგებაშვილი დიდებული იყო და იმიტომ მაიაფილს

და სხვა ფვი- ბეჭდავდა თქვენისთანებისათვის „დედა-ენას“

ლვზს რომელ- და ჩვენ უბრალო ხალხი ვართ, ვერაფერს

თაც მუზა დაგიბეჭდავთ.

აფუხვათ. დაგიბეჭდავთ.

კიკიზოს: გიკვირთ, რატომ არ ვბეჭდავთ თქვენს ლექსს? იმიტომ რომ თქვენი ლექსი იმ აქლემსა ჰგავს, რომელსაც ჰკითხვს: კისერი რათა გაქვს ბრუდო? და უპასუხა: სხვა რა მაქვს სწორეო?

რედაქტორ-გამომცემელი
რ. გაბაშვილი.

გ ა ნ ც ხ ა დ ე ბ ა

„კოოპერაცია“

სახალხო საკოოპერაციო და საზოგადო-ეკონომიური ჟურნალი.

ჟურნალი „კოოპერაცია“ დამატებით ღირს წლიურად 3 მ. ნახევარ წლით 1 მ. 75 კ. „შრომის კავშირი“—წლიურად 2 მ. 50 კ. ნახევარი წლით 1 მ. და 50 კ. რედაქცია მოუწოდებს მომხმარებელ, საკრედიტო და სხვა კოოპერატივებს დაიკვეთონ „შრომის კავშირი“ ხალხში გასავრცელებლად. ულის გამოგზავნა შეიძლება მერე. ადრესი: r. Kутаись редакції журналовъ „Кооперация“ и „Промисъ кавшири.“.

გ ა ნ ც ხ ა დ ე ბ ა ნ ი

უ რ ა მ ე ნ ე ლ ი
ბ ი ზ ლ ი მ ი თ ე ნ ა

ქ. გორში გამოდის ყოველდღიური სალიტერატურო, სავაჭრო-სამეურნეო სასოფლო-გაზეთი

„ქ ა რ თ ლ ი“

ყოველ-კვირულ სურათებიანი დამატებით.

დ ა მ ა ტ ე ბ ი თ

წლიურად ეღირება	—	—	—	—	5 მ.
ნახევარის წლით	—	—	—	—	2 მ. 60 კ.
სამი თვით	—	—	—	—	1 მ. 50 კ.
ერთი თვით	—	—	—	—	45 კ.

უ დ ა მ ა ტ ე ბ ო თ

წლიურად ეღირება	—	—	—	—	4 მან.
ნახევარის წლით	—	—	—	—	2 მ. 30 კ.
სამი თვით	—	—	—	—	1 მ. 20 კ.
ერთი თვით	—	—	—	—	55 კ.

ცალკე ნომერი დამატებით ყველგან 5 კაპ. უდამატებოთ 3 კაპ.

გ ა ნ ც ხ ა დ ე ბ ი ს ფ ა ს ი: პირველ გვერდზე პეტიტის სტრიქონი ორი შაური, უკანასკნელზე—ერთი შაური. სამ-გლოვიარო განცხადების ერთხელ დაბეჭდვა ორი მანეთი.

შენიშვნა: ა) გორში სტამბის მოუწყობლობის გამო პირველ ხანებში გაზეთი „ქართლი“ გამოვა კვირაში სამჯერ პატარა ზომისა და უდამატებოდ. შემოდგომიდან კი გაზეთი უფრო სრული, მოზრდილი და ყოველ დღიური იქნება.

რედაქტორ გამომცემელი ი. ეკალაძე-ცინცაძე. მისამართი: ქ. გორი, რედაქცია „ქართლი“ ი. ცინცაძეს. ფული და მასალები მხოლოდ ამ მისამართით უნდა გამოიგზავნოს.

ს ა ხ ა ლ ხ ო გ ა ზ ე თ ი

სურათებიანი დამატებით

მიიღება ხელის მოწერა 1912 წლისათვის.

(არ მიიღება ხელის მოწერა ცალკე, უდამატებოდ და ამ სურათებიანი დამატება იყიდება ცალკე).

წელიწადში ღირს 8 მან. 50 კაპ.

ენკენისთვიდან წლის დამლევამდე ღირს 3 მ. თვეში ღირს 75 კაპ.

(როგორც ქალაქში, ისე ქალაქ გარედ).

საზღვარ-გარედ თვეში ზედ-მეტე 25 კაპ.

წლიურ ხელის მოწერით (რომელთაც პრემია „გრდემლი“ ერგებათ) 8 მან. 50 კ. უნდა ჰქონდეთ გადახდილი შემდეგ ვადებზე: პირველად 3 მ., მარტისათვის 5 მან., 1 მაისის-თვის 7 მ. და დანარჩენი უნდა გადახდილი იყოს

პ ი რ ვ ე ლ ი ვ ლ ი ს ა მ დ ე .

სამყენიერო-პედაგოგიური და სალიტერატურო ჟურნალი.

„გ ა ნ ა თ ლ ე ბ ა“

1912 წლის იანვრიდან ჟურნალი „განათლება“ გამოდის ყოველ თვის შუა რიცხვებში გარდა ზაფხულის ორი თვისა. ჟურნალის მიზანია ხელი შეუწყოს სწავლა-განათლების საქმეს ჩვენებურს სკოლებში და ოჯახებში.

ჟურნალი გამოდის დასურათებული.

ჟურნალში მონაწილეობას იღებენ ჩვენი საუკეთესო მეცნიერები, მწერლები, პედაგოგები და პოეტები.

ხელის მომწერთათვის წლიურად ღირს სიმი მანეთი და ათი შაური (3 მან. 50 კ.), ნახევარი წლით

ორი მანეთი (2 მან.); საზღვარ გარედ ჟურნალი ეღირება 5 მანეთი.

რედაქცია სთხოვს ხელის მომწერლებს დროზე დაიკვეთონ ჟურნალი.

ხელის მოწერა მიიღება თბილისში „ქ. შ. წერაკითხვას გამავრცელებელ საზოგადოების“ წიგნის მაღაზიაში ივანე ავალიშვილთან და „ნაკადულის“ რედაქციაში. ქუთაისში წიგნებისა და გაზეთების კანტორა „იმერეთი“, ისიდორე კვიციანიძესთან, ბათომში წიგნის მაღაზია „განთიადი“, ამ ორ ადგილს იყიდება ცალკე ნუმრებიც.

1912 წლის იანვრიდან ჟურნალი ნახიად არავის გაეგზავნება.

მისამართი: Тифлисъ Дворянская Гру-винская Гимназия: Л. Г. Боцвалде. რედაქტორ-გამომცემელი ლ. გ. ბოცვამე.

სტამბა კალანდიაძისა გაბაანთ შესახ. № 4.

